

PADĖKOS RAIŠKOS GALIMYBĖS

S a n t r a u k a

Padėka parodomas dėmesys adresatui, demonstruojama, kad adresantas pastebi adresato veiksmus ir juos vertina. Patys padėkos žodžiai atlieka referencinę šnekos akto funkciją. Ji gali būti praplečiama, kai nurodoma padėkos priežastis. Neretai padėkos raiškos formulėse adresatas yra įvardijamas. Kitos deiksės temos (laikas, vieta) padėkos raiškai nebūtinės ir minimos retai. Padėkos raiška paprastai praplečiama įvairiais modifikatoriais, vertinamaisiais žodžiais, jie atlieka ekspresinę funkciją.

Straipsnyje aptariamos padėkos situacijos priežastys ir jos raiškos galimybė lietuvių kalboje. Jo šaltiniai – dabartinės lietuvių kalbos tekstyno ir pačios autorės sukaupta medžiaga iš gyvosios kalbos bei įvairių rašytojų, kultūros veikėjų laiškų. Straipsnyje iš esmės remiamasi semantinės analizės metodu.

Padėkos situacija susijusi su keletu adresato veiksmų: fizine pagalba, įvairiais žodiniais palaikymais (pritarimu, pasiteiravimu, komplimentu) ar pasižadėjimu suteikti pagalbą ateityje. Tiesioginė padėka dažniausiai reiškia jaustuku *ačiū*, rečiau – *dėkui*, performatyviu veiksmažodžiu *dėkoju* ir analitinėmis konstrukcijomis *esu (būsiu, būčiau) dėkingas (-a)*. Oficialius adresanto ir adresato santykius rodo tokios padėkos, kuriose veiksmui įvardyti vartojamos analitinės formos su daiktavardžiu *padėka* ir kai kuriais veiksmažodžiais, t. y.: *reikšti (išreikšti; pareikšti) padėką; tarti padėką; tarti padėkos žodžius; siųsti padėką*.

Užslėptos padėkos raiškoje galima išvelgti net 6 semantinius atspalvius: norą, galimybę, prašymą, privalėjimą, šnekos akto užbaigimą, raiškos trūkumo nusakymą. Šiuos semantinius atspalvius dažniausiai lemia pasirinkti modaliniai veiksmažodžiai, pvz., *noro* atspalvį rodo veiksmažodžių *norėti* ar *trokšti* formos, reikiamybę – *reikėti*, privalėjimą – būtinybę nusakantys veiksmažodžiai. Semantinius atspalvius rodo ir pasirinktos gramatinės formos: liepiamoji nuosaka pirmiausiai sietina su prašymu, tariamoji – su veiksmo neapibrėžtumu. Adresanto sutrikimą (tikrą ar tik tariamą) žymi veiksmažodžių su priešdėliu *ne-* vartojimas (*nerandu; nėra žodžių*).

ESMINIAI ŽODŽIAI: padėka, adresantas, adresatas, kalbinė raiška.

GIEDRĖ ČEPAITIENĖ

Šiaulių universitetas

P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai

g.cepaitiene@splius.lt